

Huruvida de båda fragmenten härröra från samma runsten, synes icke med full säkerhet kunna avgöras. Det har i så fall varit en ganska stor sten, och de båda bevarade styckena ha varit helt skilda från varandra. Fragmentet A har tillhört toppen, fragmentet B sannolikt nedre delen av den motsatta sidan. Detta skulle kunna förklara olikheten i stenarnas tjocklek och ristningsytans utseende. Ristningstekniken förefaller att vara alldeles densamma.

Inskrift:

A: ... **prihui** ...
5

B med vänderunor: ... **btirr** ...
10

Till läsningen: 4 **h** är ej fullt säkert; hst tydlig och likaså **a**-bst, men **n**-bst mindre säker. Runan är missformad, med bistavarnas skärningspunkt t. h. om hst. R. 5—6 äro skadade upp- till men kunna knappast vara annat än **ui**. — 7 **b** har en ovanlig form. Bst i 8 **t** äro svaga, dock säkra. 11 **r** har två tydligt huggna prickar eller korta vertikala streck mellan hst och bst.

Inskriften är något förbryllande. Runorna på fragmentet A synas icke ge någon språklig mening. På fragmentet B kan ha stått ordet **abtir** (**ibtir**) 'efter', följt av den besynnerliga **r**-runan.

Ovanför runslingan på fragm. A finnes en rätt klumpig teckning av en ryttare. Hästen har en långsträckt kropp, kort, klippt svans och benen inlemmade i kroppen med spirallinje. Ryttaren har långa ben men saknar nästan helt bål, på det runda huvudet äro näsa och haka markerade och ögat angivet med en rund prick. — På fragment B finnes en del ornamentik: foten av ett rundjur, med en spirallinje infogad i kroppen, och två upprullade spiraler, som förmodligen utgöra avslutningen av en runslinga. B. Bergman finner stora likheter mellan de två fragmenten inbördes och mellan dessa och bildstenen U 1004. Han anser dem vara utförda av samme ristare, och att denne skulle ha varit Åsmund Kåreson tror han sig kunna visa genom jämförelse med några av dennes signerade verk.

Bevisningen är långt ifrån bindande, och full visshet kan man väl knappast nå med ett så fragmentariskt material. Men vad nu särskilt U 1003 angår, kan det icke bestridas, att i synnerhet ornamentiken på fragment B visar drag som i hög grad påminna om Åsmund. Det är alldeles riktigt att jämföra just med Håmö-stenen U 901. »Teckningen av ryttaren på Frötunastenen kan man gott jämföra med de båda sittande mansfigurer, som finnas på Håmö-stenen, alla tre hava ungefär samma form på huvud, näsa och pipskägg.» Andra överensstämmelser finnas med den av Åsmund även signerade Ingla-stenen U 884: djuret med den långsträckta bålen och användningen av vänderunor. Därtill kommer nu som en märklig bekräftelse ordformen [**a**]**btir** (med **b**), som just hör till de för Åsmund typiska språkdragen och annars är mycket sällsynt. Ytterligare ett stöd för antagandet är, att Åsmund har varit verksam i trakten. Han har ristat U 998 i Funbo sn, med största sannolikhet också U 1009 i Rasbo sn och U 1012 i Rasbokils sn.

1004. Frötuna, Rasbo sn.

Pl. 44.

Litteratur: UFT h. 5 (1876), s. 113; G. Ahlbin i Upsala ¹²/₇ 1922, i Upsala Nya Tidning ¹⁹/₆ 1923, brev till O. Janse ³/₇ 1922, till S. Curman ³/₁ 1927 (ATA); Stockholmstidningen ¹⁰/₁₀ 1926; Svenska Dagbladet ¹³/₁₁ 1926; B. Bergman, Inventering av fasta fornminnen i Rasbo sn, tillägg d. ²⁷/₆ 1926 och ⁷/₁₂ 1926 (ATA), Uppländsk run- och bildstensristning (1948), s. 76, 83, 263.

Äldre avbildning: B. Bergman foto (ATA; reprod. i: Bergman, Uppländsk run- och bildstensristning, s. 77 f., fig. 50—51).

Bildstenen är första gången omtalad i *UFT* h. 5 (1876): »I ett af Frötuna gården mot gränsen av en sank äng träffades 1874, då sten skulle brytas ur åkern, mellan tvenne backar, omkring tretio bautastenar nedsjunkna i jorden. De voro åtta—tio fot höge och i allmänhet ganska släte och jämne. Bland stenarne fans äfven en bildsten, hvori var inhugget ett djur.» Djurbilden liknade något, säges det vidare, den bildsten som finnes uppställd i Husby-Lyhundra kyrka (U 548).

Stenen har sålunda med all sannolikhet ursprungligen stått rest på ett bygravfält, tillsammans med ett stort antal bautastenar. Någon sakkunnig undersökning av det tydligen mycket omfattande gravfältet företogs tyvärr icke. Bautastenarna användes till stor del i broar över diken och för andra praktiska ändamål. Bildstenen blev tillsammans med andra stenar upplagd i ett odlingsröse vid kanten av åkern, täcktes av jord och blev glömd.

Fyndplatsen var den s. k. Västlötssängen, drygt 1 km. NNÖ om herrgården.

År 1922 började på nytt odlingsarbete på platsen, med röjning, borttagande av sten och djupplöjning. En undersökning gjordes nu på Riksantikvariens uppdrag av fil. kand. S. Erlands-son, tyvärr dock endast av de delar av området, som voro närmast hotade. Nya bautastenar kommo i dagen. Då fil. kand. B. Bergman några år senare gjorde sin fornminnesinventering, söktes den 1874 funna bildstenen i det odlingsröse, som sträckte sig utefter åkerkanten. En arbetare vid Frötuna erinrade sig ungefär var stenen låg; den påträffades, täckt av jord, och fördes till sin nuvarande plats i Frötuna park.

År 1929 fortsattes odlingsarbetet vid Västlöt. En ny undersökning utfördes av fil. kand. G. Holmgren. Ur hans redogörelse (⁴/₅ 1929, ATA), må följande här anföras: »Enligt vad smeden Karl Gustaf Lundin f. 1853 vid Frötuna och den äldste vid gården anställde berättade voro åkrarna vid Västlöt (Västlötshalsarna), varpå gravfältet ligger, på 1870-talet ännu ängsbackar och naturlig äng. Vid denna tid skedde den första nyodlingen på befallning av baron Louis de Geer d. ä., som ägde Frötuna. På gravfältet lågo då omkullvräkt ett stort antal bautastenar; ingen av dem stod upprätt, utom den som ännu finnes kvar upprätt S om åkern. Vid uppodlingen bortfördes de allra flesta av dem, många skulle enligt Lundin ligga i en landsvägsbro på häradsvägen, som från Frötuna går till stora landsvägen, närmare bestämt mellan Stymninge vägskal och Karby grindstuga. Enligt vad en numera afliden gubbe Jan Jansson, torpare i Snugga, som varit med om denna transport, berättat för Lundin, skulle en av dessa stenar varit försedd med runor. Tilläggas kan att den av Bergman omnämnda bildstenen, som ännu kvarstår vid Frötuna, enl. Lundin på 1870-talet legat kullfallen på detta gravfält; efter vad han kunde minnas ungefär strax SV om grav XXVIII.»

Särskilt av Holmgrens redogörelse framgår, att gravfältet vid Västlöt torde ha varit stort och märkligt. Det är nu helt förstört, och det är att beklaga att det icke hade dessförinnan blivit föremål för en fullständig arkeologisk undersökning.

Bildstenen från Västlöt står nu uppställd i parken vid Frötuna, omkr. 500 m. SSV om herrgården, i närheten av de båda fragmenten U 1003.

Ljusröd granit. Höjd 0,84 m. över markytan, bredd 0,95 m. Ristningens höjd 0,45 m., bredd 0,58 m. Stenens kanter ge icke intryck av att ha blivit avslagna i senare tid. Tvärtom får man vid en granskning den bestämda övertygelsen, att stenen har haft samma form och utseende, då den ristades, som nu. Ristningen är icke särskilt djupt huggen, men jämnt och skickligt. Den är överallt tydlig.

Ristningen består uteslutande av en figurframställning: ett fyrfotadjur sett från sidan och över dess rygg ett kors. Djuret har smalt, långsträckt huvud med markerat munveck, runt öga, tillbakaböjda långa horn eller öron, långsträckt kropp, svans som går i en rund cirkel under bakbenet och efter tudelning omfattar bakkroppen som i en klyka. Benen, med två tår, äro med

spiraler infogade i kroppen. Benens läge tyder på att ristaren har velat framställa djuret i hastig rörelse, i språng.

Figuren är visserligen stiliserad, men den har dock en helt annan karaktär än det vanliga rundjuret. Det är möjligt, att ristaren har avsett icke ett fantasidjur utan ett verkligt djur. Bilden liknar, såsom redan har framhållits i *UFT* 1876, bilden på U 548 i Husby-Lyhundra kyrka: likheter finnas i huvudets form, de bakåtböjda hornen, fötterna med sina två tår och spiralerna varmed benen äro infogade i kroppen. En skillnad är dock, att djuret på U 548 är framställt stående stilla, därför med halsen rakt uppåt i rät vinkel med rygglinjen, djuret på U 1004 återigen i språng, med huvud och hals framåtsträckta. Jämföras bör djurfiguren på U 1004 också med den tyvärr fragmentariska djurbilden på U 884, en sten ristad av Åsmund Kåreson.

Korset är likarmat, med spetsvinkliga korsarmar, ett s. k. S:t Georgskors.

Enligt B. Bergman skulle vi på U 1004 »klart och tydligt» ha en framställning av Agnus Dei, ett symboliskt motiv som har varit mycket vanligt i den kristna konsten under forntiden och medeltiden. Härpå skulle särskilt tyda förbindelsen med korset (»lammet med korsfanan»). Bergman framhåller, att lammet stundom framställes som en gumse med horn. Här på bildstenen äro de bakåtböjda hornen synnerligen framträdande. Mot denna tolkning talar i viss mån, att djuret är tydligt tecknat i rörelse (liksom djuret på U 884).

Ristningar, som endast innehålla figurer, icke någon inskrift, äro som bekant icke ovanliga i Uppland. Särskilt förekomma de i sydvästra delen av landskapet. De kunna vara ristade på samma sten som en inskrift, fastän på en annan yta (t. ex. U 61, 69, 716, 726, 803). Men det finns också rena »bildstenar» utan inskrift (t. ex. U 230, 612, 704, 747, 748, 787). Ristningen kan bestå av enbart kors (t. ex. U 61, 69, 230, 612, 787), en djurfigur (t. ex. U 248, 548, 704, 716, 726), två motställda djurfigurer (t. ex. U 693, 772), en fågel (U 694), kors och djurfigur (U 26, 803). I vissa fall är det tydligt, att bildstenen har hört intimt samman med en runsten, rest i närheten. De båda stenarna ha tillsammans utgjort ett monument. Så förhåller det sig med U 704 och 705, U 786 och 787, sannolikt också med U 229 och 230. Av särskilt intresse äro de båda »signaturstenarna» U 257 och U 268. De innehålla nedtill ett kort meddelande: [*Fotr*] *risti runar þessar* och *Fotr risti*. Där ovanför har U 257 en fågel, U 268 ett kors. U 268 har varit rest tillsammans med U 267, och sannolikt har också U 257 varit den ena av två parstenar, som tillsammans ha utgjort en minnesvård.

Bildstenen U 1004 kommer från ett gravfält, där sannolikt även U 1003 har hört hemma. Det förefaller icke osannolikt, att de båda stenarna ha haft ett ursprungligt samband med varandra, att de ha blivit ristade vid samma tillfälle och att de tillsammans ha bildat ett runmonument. De äro av allt att döma utförda av samme ristare. U 1003 är, såsom ovan nämnt, ett verk av Åsmund Kåreson. B. Bergman har, på delvis goda grunder, antagit, att detsamma är fallet med U 1004. Djurfiguren företer stor likhet med bilden på den av Åsmund signerade U 884, och korset är exakt detsamma som på den av Åsmund med säkerhet ristade U 1012.

Hammarby, Rasbo sn.

I Liljegrens *Runurkunder* upptages en runsten i »Hammarby gärde» (L 298) och utom U 1005 ytterligare en runsten i »Hofs gärde» (L 297), i båda fallen med hänvisning till en förteckning över »Uplands Runestener» i Peringskiölds *Monumenta*, bd 1 (n:r 28). Efter Liljegen har uppgiften upprepats i *UFT* h. 2 (1872); s. 51.

Uppgiften beror på ett missförstånd och går ytterst tillbaka på *Ransakningarna*. I länsmanen And. Pehrsson Rox' relation om fornlämningar i Rasbo sn upptagas följande runstenar: »Leystad gierdet enn steen påskrifwen [= U 1006]. — Wästerberga backan enn stehn påskrifwen [= U 1008]. — Hammarby giärdet sammaledes. — Yrrestad skulberget enn Runnestehn [= U 1009]. — Håff Giärdet i lijka måtto [= U 1005].» Vid Hammarby finnes ett gravfält med många bautastener, däribland en ovanligt hög och ståtlig, som sedan gammalt har tilldragit sig uppmärksamheten. I Perings-

skiölds *Monumenta* 2, bl. 142 läses följande: Wid Hammarby ... stora Ättebacke ... är en hög Steen upreester, men inthet påskrifwen, hwarigenom den dödes minne och högens nampn nu aldeles förglömde blifwit.» Det är denna bautasten, som i länsmannens relation blivit upptagen som en runsten, och härifrån har sedan uppgiften gått vidare till den nämnda förteckningen och Liljegrens *Runurkunder*.

Vad den andra runstenen i »Hofs gärde» angår, synes den bero på en felaktighet i förteckningen: »Hofs gärde 2 st.» Siffran 2 är helt enkelt en felskrivning i en helt preliminär lista. Vid de följande undersökningarna ute i fältet visade det sig, att endast en runsten fanns vid Hov, nämligen B 537 (= U 1005).

1005. Hov, Rasbo sn.

Pl. 45.

Litteratur: B 537, L 296. J. Bureus, F a 6 s. 47 n:r 33 (Bureus' egen uppteckning), s. 184 n:r 94 (Rhezeliuss), F a 5 n:r 286, F a 1, s. 65; J. Rhezelius, F c 6 (*Monumenta Uplandica*), s. 36 (utg. i UFT h. 30, 1915), R 550 (UUB) n:r 16; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 142; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 102; G. Floderus, *Beskrifning öfver Rasbo härads antiqviteter*, 1813 (hs i UUB); A. Floderus, *De paroeciis Uplandiae Rasbo et Kihl* (diss. Uppsala, 1848), s. 5; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1866 (ATA); UFT h. 2 (1872), s. 50; G. Ahlbin i Uppsala ^{12/7} 1922, Uppsala Nya Tidning ^{19/6} 1923, skrivelse till Riksantikvarien 1925 (ATA); B. Bergman, *Inventering av fasta fornminnen i Rasbo sn*, 1925, med tillägg ^{27/7} och ^{7/12} 1926 (ATA).

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckningar (i F c 6 och R 550); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 537); B. Bergman foto 1926 (ATA).

Det bevarade fotstycket av runstenen står rest omkr. 500 m. ÖNÖ om Hov, på östra sidan om landsvägen Rasbo—Stavby, omkr. 30 m. S om bron. Ristningen är vänd mot vägen.

Joh. Bureus har känt till inskriften: han har granskat den den 9 maj 1594. Dess plats var: »Widh Hofzquarn i Rasbo S.» (F a 6), »Håf» (F a 5). Han hänvisar (i F a 6 s. 184 n:r 94) till sin bilderbok F a 10:2, men denna teckning synes vara förkommen. Hans medarbetare Joh. Rhezelius besökte platsen den 26 sept. 1635: »Östan Hof widh åhn och g. bron på wester sidan om be:te åå, Skriften uender sigh norr ut, Rödspræclog sten. Klar stijl» (F c 6); »Widh Hof i en wret» (F a 6); »Rasbo Sochn, Widh Håf i Gärdet, hos den g. stenbron» (R 550). I sistnämnda handskrift har han följande utförligare beskrivning: »På denne sten är klaar stijl och bokstäfuer och står widh skildnaden melan Rasbo och Rooslaghen, huilken är slagen i Try stycker, och det ene stycket är borto. De andre 2 str lät iagh resa och ihopsätia, som sees kan af sielfwe afrijtningen. Om honom weet ingen synnerligh seijs. Sielfue steenen är Röd mz huijta plätter, Vnderligh af naturen til sina fergor, påseendes.» — *Ransakningarna*: »Håff Giärdet i lijka måtto», d. v. s. »een Runnestehn». — Peringskiöld, *Monumenta*: »In i Hoffz gärde wijd åån, strax vid stora vägen, visar sig denne Runsteen, som sedan Bureus den afrijtadt, är nogot afslagen» (B 537: »Hofs gärde»; L 296: »Hofs gärde. V. vid åen»). Träsnittet visar samma skador som på Rhezelius' teckning 50 år tidigare; ett stycke nedtill på h. sidan fattas, med slutet av inskriften. Det har tydligen förkommit mellan Bureus' besök 1594 och Rhezelius' 1635. — O. Celsius har besökt platsen den 2 maj 1727. Han anmärker: »Der ligger ett st. afslagit, neml. begynnelsen.» — G. Floderus meddelar intet nytt; han endast skriver av Peringskiöld. Om han själv har sett runstenen, är synnerligen ovisst. — R. Dybeck meddelar i sin reseberättelse 1866, att »Runstenarne vid Lejsta och Hof granskades.» Men han har icke upptagit inskriften i *Sveriges runurkunder*. Sannolikt beror detta på att han endast funnit ett fragment och ville avvakta ett senare tillfälle, då han kunde meddela inskriften i fullständig form. — I Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Rånäs» (1868) meddelas uttryckligen, att endast ett fragment finnes kvar: »Ö om Hof, vid Lutbron halfligger i gärdet en del af en sten.» Platsen — V om ån och på västra sidan om vägen — är utmärkt på kartbladet. — UFT h. 2 (1872): »Hofs gärde. V om vägen vid Lutbron ... Af stenen återfanns 1857 endast nedre stycket med de 8 första runorna.»